1 Paweł w konfrontacji z demonologią antyczną

Abstrakt

Paweł nie tyle włącza chrześcijaństwo do antycznej demonologii, ile przejmuje część jej języka, poddaje go biblijnej krytyce monoteistycznej i podporządkowuje chrystologii krzyża, zmartwychwstania i paruzji. W centrum jego argumentacji stoi soteriologia: dyskurs o mocach pojawia się wyłącznie po to, by ukazać zniewolenie człowieka i wyzwalające panowanie Chrystusa. Apostoł uznaje realność szatana i daimónia, dopuszcza istnienie ponadludzkich „zwierzchności i władz", odrzuca boskość pogańskich bóstw, demaskuje bałwochwalczy kult jako wejście w relację ze światem przeciwnym Bogu, ogłasza, że wszystkie moce są stworzone, ograniczone, osądzone i poddane Chrystusowi, a wreszcie przenosi ciężar zainteresowania z poznawania demonów na wolność człowieka „w Chrystusie". Niniejsze opracowanie rekonstruuje tło religijne adresatów Pawła, wskazuje żydowski fundament jego krytyki kultów pogańskich oraz prezentuje słownik terminów, którymi posługuje się apostoł, przy zachowaniu uwag interpretacyjnych i zastrzeżeń źródłowych.

Słowa kluczowe

Paweł, demonologia, daimónion, bałwochwalstwo, chrystologia, soteriologia, apokaliptyka, kulty antyczne, Efez, Korynt, Kolosy

1.1 Wprowadzenie: chrystologiczne centrum pawłowej demonologii

Paweł nie tworzy rozbudowanego katalogu bytów duchowych. Jego demonologia jest podporządkowana soteriologii: mówi o mocach tylko o tyle, o ile trzeba ukazać zniewolenie człowieka i wyzwalające panowanie Chrystusa. Apostoł:

- uznaje realność szatana i daimónia;
- dopuszcza istnienie ponadludzkich „zwierzchności i władz";
- odrzuca boskość pogańskich bóstw;
- demaskuje bałwochwalczy kult jako wejście w relację ze światem przeciwnym Bogu;
- ogłasza, że wszystkie moce są stworzone, ograniczone, osądzone i poddane Chrystusowi;
- przenosi ciężar zainteresowania z poznawania demonów na wolność człowieka „w Chrystusie".

Nie konstruuje więc jednolitego systemu demonologicznego; raczej posługuje się językiem nadprzyrodzonym po to, by uprawomocnić i ukierunkować swoją chrystologiczną i soteriologiczną teologię.

1.2 1. Świat religijny adresatów Pawła

Analiza pawłowej demonologii musi uwzględnić pluralistyczne i mieszane religijnie środowisko antyczne, gdzie granice między „religią", astrologią, wróżbiarstwem, medycyną rytualną i magią były płynne. Praktyki mające na celu zarządzanie niepewnością — amulety, tabliczki przekleństw, formuły ochronne, zaklęcia, imiona mocy, horoskopy, rytuały oczyszczenia, ofiary miejscowym i domowym bóstwom — tworzyły szerokie spektrum sposobów nawiązywania relacji z niewidzialnym światem i prób wpływania na niego. Nie można jednak redukować postaw mieszkańców miast takich jak Efez czy Korynt do jednolitego, panicznego lęku przed demonami; świat antyczny był religijnie zróżnicowany: inaczej myślał filozof, inaczej kapłan miejskiego kultu, inaczej astrolog, niewolnik, kupiec czy uczestnik misteriów.

Zdanie o „świecie gęsto zaludnionym przez daimones” jest użytecznym skrótem, ale nie powinno sugerować jednolitego systemu wierzeń.

Źródłem potwierdzającym różnorodność praktyk są zarówno papirusy magiczne, amulety, tabliczki defiksyjne, jak i literackie relacje. Nowoczesne przeciwstawienie „religii” i „magii” nie może więc być bezpośrednio przenoszone do starożytności (por. Oxford Research Encyclopedia: Magic in the Graeco-Roman World).

1.2.1 1.1. „Daimon” nie oznaczał pierwotnie wyłącznie złego ducha

Greckie daímōn nie było od początku równoważne późniejszemu chrześcijańskiemu „demonowi”. Termin ten mógł oznaczać niższe bóstwo, niewidzialną siłę boską, ducha opiekuńczego, pośrednika między bogami a ludźmi, ducha zmarłego bohatera, siłę sprowadzającą dobro lub nieszczęście — ogólnie rzecz biorąc: niewidzialnego sprawcę losu człowieka. W platońskiej Uczcie daimónion reprezentuje rzeczywistość pośrednią między tym, co boskie, a tym, co ludzkie; przekazuje bogom modlitwy i ofiary ludzi, ludziom zaś boskie polecenia i dary (Platon, Uczta 202–203). Antyczny daímōn nie był zatem z konieczności zły; mógł pełnić funkcję mediatora religijnego.

To rozumienie jest istotne, ponieważ Paweł nie przejmuje neutralnego, platońskiego rozumienia daimónia. Jego użycie terminu wyrasta przede wszystkim z żydowskiej, septuagintalnej krytyki kultów pogańskich i to ona nadaje kierunek jego interpretacji doświadczenia niewidzialnego.

1.2.2 1.2. Religia jako system zarządzania niepewnością

W świecie grecko-rzymskim praktyki pragmatyczne — amulety, zaklęcia, imiona mocy, horoskopy, rytuały oczyszczenia — funkcjonowały jako sposoby zarządzania losowością i niepewnością. Wobec tego nowoczesne kategoryzacje „magii” vs. „religii” nie oddają starożytnej praktyki, gdzie wiele działań religijnych miało wymiar praktyczny i pragmatyczny. Papirusy magiczne, inskrypcje i zabytki materialne potwierdzają istnienie tego szerokiego spektrum działań. Jednocześnie trzeba podkreślić, że nie wszyscy byli zaangażowani w wszystkie praktyki; stopień zaangażowania i interpretacji różnił się znacząco w zależności od pozycji społecznej i środowiska.

1.2.3 1.3. Efez, Korynt i Kolosy — konkretne konteksty

Korynt

Korynt był środowiskiem wielości kultów, świątyń i stowarzyszeń religijnych. Problem mięsa ofiarowanego bóstwom miał realne implikacje społeczne i duszpasterskie, ponieważ uczty kultowe pełniły funkcję religijną, rodzinną, zawodową, patronacką, polityczną i towarzyską. Odmowa udziału w takich ucztach mogła oznaczać zerwanie więzi społecznych. Z tego względu rozdziały 1 Kor 8–10 nie stanowią jedynie wykładu demonologii, lecz przede wszystkim pastoralną odpowiedź na pytanie, jak chrześcijanin ma funkcjonować w społeczeństwie przesyconym kultem.

Efez

Dzieje Apostolskie przedstawiają Efez jako środowisko kultu Artemidy, praktyk magicznych i handlu przedmiotami religijnymi; jednak należy zachować rozróżnienie źródłowe: Dz 19 jest świadectwem Łukasza, a nie bezpośrednim fragmentem listu Pawła. Nie wolno automatycznie traktować każdego szczegółu Dziejów jako wypowiedzi apostoła. Niemniej obraz Efezu jako ośrodka praktyk religijno-magicznych znajduje potwierdzenie w innych źródłach antycznych. Słynne Ephésia grámmata funkcjonowały jako formuły ochronne, którym przypisywano skuteczność zależną od ich dokładnego wypowiedzenia (zob. klasyczne studium dotyczące Ephesia Grammata).

Kolosy

W przypadku Kolosów trzeba zachować szczególną ostrożność interpretacyjną. List do Kolosan wymienia „żywioły świata", „zwierzchności i władze", praktyki ascetyczne, wizje oraz thrēskeía tōn angélōn — „kult aniołów" albo „kult sprawowany przez anioły". Jednak z tekstu nie wynika możliwość jednoznacznej rekonstrukcji spójnej „herezji kolosańskiej". Sam zwrot „kult aniołów" jest gramatycznie i historycznie niejednoznaczny: może odnosić się do kultu kierowanego ku aniołom albo do mistycznego uczestniczenia w anielskim kulcie Boga. Tekst nie dowodzi, by mieszkańcy Kolosów wyznawali uporządkowany system demonologiczny lub fatalistyczny kult astralny; interpretacje muszą pozostać ostrożne.

1.3 2. Żydowski, a nie tylko grecko-rzymski fundament myśli Pawła

Mówienie o dialogu Pawła z demonologią antyczną nie powinno zaciemniać faktu, że podstawowym filtrem jego myślenia pozostaje żydowski monoteizm, Pismo Izraela i apokaliptyka żydowska. Pawłowy sposób interpretowania doświadczenia niewidzialnego świata jest więc bardziej reakcją na kult bałwochwalczy niż akceptacją pogańskiej demonologii jako takiej.

1.3.1 2.1. Pwt 32,17 jako klucz do 1 Kor 10,20

W 1 Kor 10,20 Paweł stwierdza: „To, co ofiarują poganie, demonom składają w ofierze, a nie Bogu. Nie chcę, żebyście mieli wspólnotę z demonami" (1 Kor 10,20). Jest to wyraźne echo greckiej wersji Pwt 32,17: éthysan daimoníois kai ou theō — „składali ofiary demonom, a nie Bogu". Kontekst 1 Kor 10 jest nasycony obrazami Pieśni Mojżesza — skałą, zazdrością Boga, bałwochwalstwem i odstępstwem Izraela — co potwierdza zależność Pawła od Pwt 32. Analizy intertekstualne wykazują, że Paweł odczytuje praktyki pogan w świetle biblijnej kategorii bałwochwalstwa i interpretuje doświadczenie niewidzialnej rzeczywistości poprzez pryzmat historii zbawienia Izraela (por. studium intertekstualne 1 Kor 10 i Pwt 32). W konsekwencji Paweł nie mówi po prostu: „Grecy mają rację, istnieją ich daimones". Raczej stwierdza: „Wasze doświadczenie niewidzialnej rzeczywistości musi zostać osądzone przez objawienie Boga Izraela".

1.3.2 2.2. Apokaliptyczny obraz dwóch epok

W pawłowej teologii teraźniejszość należy do „obecnego złego wieku" (Ga 1,4), podczas gdy przez śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa rozpoczął się już „wiek przyszły". Rzeczywistość dzieli się zatem nie tylko przestrzennie (ziemia i niebo), lecz również czasowo:

- „wiek obecny" pozostaje pod wpływem grzechu, śmierci i wrogich mocy;
- „wiek przyszły" wkroczył już w historię przez zmartwychwstanie Chrystusa;
- wierzący żyją na przecięciu obu epok;
- zwycięstwo zostało rozpoczęte, lecz jego pełnia nastąpi w paruzji.

Ta apokaliptyczna dychotomia tłumaczy pozorny paradoks w pismach Pawła: moce są już pokonane dzięki krzyżowi i zmartwychwstaniu, a zarazem nadal działają w świecie i oddziałują na ludzkie życie aż do ostatecznego sądu i przywrócenia stworzenia.

1.4 3. Słownik pawłowej demonologii

Paweł nie posługuje się jednym, stałym terminem; jego język tworzy ruchome pole znaczeniowe. Poniżej zachowano układ termin — podstawowe znaczenie — funkcja w tekstach Pawłowych, tak jak pojawia się w materiale źródłowym:

- Termin: Satanás
  Podstawowe znaczenie: przeciwnik, szatan
  Funkcja w tekstach Pawłowych: osobowy przeciwnik Ewangelii, kusiciel, oskarżyciel
- Termin: ho peirázōn
  Podstawowe znaczenie: kusiciel
  Funkcja w tekstach Pawłowych: ten, który wykorzystuje ludzką słabość
- Termin: daimónia
  Podstawowe znaczenie: demony, obce moce kultowe
  Funkcja w tekstach Pawłowych: rzeczywistość związana z pogańskim stołem ofiarnym
- Termin: archaí

(Uwaga: w materiale źródłowym pojawia się termin archaí; dalsze kolumny — podstawowe znaczenie i funkcja — nie zostały w nim rozwinięte.)

— Konkluzja leksykalna: Paweł korzysta z wachlarza pojęć, których artykulacja służy przede wszystkim ukazaniu relacji między religijną praktyką pogańską a bałwochwalstwem, a także statusu mocy, które zostały stworzone, ograniczone, osądzone i poddane Chrystusowi. Tam, gdzie źródła antyczne wskazują na wieloznaczność i brak uporządkowanej hierarchii demonów, Paweł zachowuje ostrożność i nie rozwija szczegółowej systematyki bytów duchowych.

Bibliografia (wybrane odwołania zawarte w tekście)

- Platon, Uczta 202–203.
- Oxford Research Encyclopedia: Magic in the Graeco-Roman World.
- Klasyczne studium dotyczące Ephesia Grammata.
- Studium intertekstualne 1 Kor 10 i Pwt 32.
- Dzieje Apostolskie (Dz 19).

(Przy cytowaniu i dalszym opracowaniu należy sięgnąć do wydawnictw krytycznych i komentarzy naukowych celem rozwinięcia źródeł i literatury pomocniczej.)

W przedstawianiu Pawłowej myśli dotyczącej bytów nadziemnych i struktur władzy należałoby niezwłocznie podkreślić zasadniczą ostrożność hermeneutyczną: terminy takie jak zwierzchności, początki, władze — często przekładane różnorodnie jako moce kosmiczne albo władze zależnie od kontekstu — nie tworzą u Pawła uporządkowanej, jednoznacznej hierarchii demonicznej. W obrębie języka greckiego spotykamy zestaw określeń, którym autorstwo Pawła nadaje wielowarstwowe znaczenia i które dopiero kontekst rozstrzyga:

- exousíai — „władze, uprawnienia”: może oznaczać byty lub struktury posiadające władzę;
- dynámeis — „moce”: siły kosmiczne podlegające ostatecznie Chrystusowi;
- kyriótētes — „panowania”: kategoria bytów lub władz nadziemskich;
- stoicheîa tou kósmou — elementy/zasady/żywioły świata: niejednoznaczna rzeczywistość zniewalająca człowieka.

Obok tego leksykonu pojawiają się obrazy i określenia związane z działaniem przeciwnika: „bóg tego wieku” (określenie szatana), „moc zaślepiająca umysły niewierzących”, oraz pojęcia odnoszące się do grzechu i śmierci. W narracji Pawła wyrastają więc zarówno rzeczywistości osobowe i ponadindywidualne, jak i konkretne „tyrani panujący nad ludzkością”. Należy jednak wyraźnie podkreślić: nie wolno wszystkich tych określeń automatycznie utożsamiać. Paweł nie przedstawia systematycznej hierarchii demonów. Terminy takie jak archē i exousía mogą oznaczać:

- władze ludzkie;
- byty anielskie;
- moce wrogie;
- moce neutralne lub dobre;
- władzę jako taką.

Dopiero kontekst rozstrzyga ich znaczenie. Badania współczesne zwracają uwagę, że Paweł stosunkowo rzadko mówi o demonach w sensie znanym z Ewangelii, a częściej posługuje się bardziej abstrakcyjnym językiem „zwierzchności i władz" (por. Christopher Forbes, Paul's Principalities and Powers).

1.5 4. Pierwszy List do Koryntian: „bożek jest niczym", ale kult nie jest neutralny

Analiza 1 Kor wymaga uwagi nad relacją między teologicznym zaprzeczeniem boskości bożków a praktycznymi konsekwencjami uczestnictwa w ich kulcie. Paweł łączy monoteistyczną dekonstrukcję poglądów politeistycznych z ostrym osądem praktyk kultowych.

1.5.1 4.1. Monoteistyczna dekonstrukcja bogów — 1 Kor 8,4–6

W 1 Kor 8 Paweł cytuje lub rekonstruuje przekonanie „mocnych" w wierze: „Wiemy, że bożek jest niczym na świecie i że nie ma żadnego Boga oprócz Jednego" (1 Kor 8,4). Sformułowanie oudèn eídōlon en kósmō może być czytane przynajmniej na trzy sposoby: „bożek nie istnieje jako prawdziwe bóstwo"; „bożek nie ma realnej boskości"; lub „bożek jest niczym w porównaniu z jedynym Bogiem". Następnie Paweł dopowiada: „A choćby byli na niebie i na ziemi tak zwani bogowie — jest zresztą mnóstwo takich bogów i panów — dla nas istnieje jeden Bóg, Ojciec… i jeden Pan, Jezus Chrystus…" (1 Kor 8,5–6). Określenie „tak zwani bogowie" nie przyznaje im równej pozycji ontologicznej wobec jedynego Boga; ich pretensja do boskości zostaje podważona i unieważniona.

Jednakże 1 Kor 8,6 zmierza dalej: stanowi chrystologiczną reinterpretację żydowskiego wyznania wiary. Paweł nie umieszcza Chrystusa po stronie stworzeń; wręcz przeciwnie, włącza Go w tożsamość i działanie jedynego Boga, wyprowadzając kategorię sprawczości w sposób trynitarny: wszystko pochodzi „od" Ojca; wszystko istnieje „przez" Jezusa Chrystusa; Ojciec jest jedynym Bogiem; Jezus jest jedynym Panem. Odpowiedzią na wielość „bogów i panów" nie jest jedynie negacja ich autorytetu, lecz chrystologiczny monoteizm, który redefiniuje, co to znaczy istnieć i działać w boskim porządku.

1.5.2 4.2. Dlaczego zatem Paweł mówi o demonach? — 1 Kor 10,19–22

W 1 Kor 10 Paweł pozornie komplikuje wcześniejsze stwierdzenie, gdy pyta retorycznie: „Czy może jest czymś ofiara złożona bożkom? Albo czy sam bożek jest czymś? Ależ właśnie to, co ofiarują poganie, demonom składają w ofierze, a nie Bogu". Nie mamy tu sprzeczności, lecz subtelną dychotomię na trzech poziomach interpretacyjnych:

- Poziom ontologiczny: posąg/bożek nie jest bogiem; nie posiada realnej boskości.
- Poziom intencjonalny: poganin zamierza odda
- worship of a particular deity; the cultic act has the intention of turning toward that which is recognized as almighty.
- Communion level: the cultic act can introduce the participant into a real fellowship with powers opposed to God.

A key exegetical term becomes koinōnía — participation, fellowship, sharing. Just as the chalice of the Eucharist is a "participation in the Blood of Christ," so the temple feast can create a cultic relation with that which lies behind idolatry. Paul does not here develop a literal theology of the "contamination" of matter: he does not claim that meat sold in the market is physically marked by demons. Hence he allows it to be bought and eaten at home without the necessity of investigating its origin (1 Kor 10,25–27). He forbids, however, conscious and intentional participation in a cult that threatens entry into koinōnía with powers opposed to God. The problem does not lie in the matter, but in the communion, in the belonging that the cultic act establishes.

1.5.3 4.3. Ewangelizacja jako zmiana przynależności

In the context of a culture in which communal and religious life revolves around numerous cultic tables, Paul presents Christianity as a form of exclusive belonging: "You cannot drink the cup of the Lord and the cup of demons; you cannot partake of the Lord's table and of the table of demons" (1 Kor 10,21). We are not dealing here with a dualism of two equal kingdoms; the "table of demons" does not function as an alternative sacrament of the same rank as the Lord's table. Christ remains Lord, and Paul's rhetorical question "Are we stronger than He?" (10,22) highlights the asymmetry of power and demands a clear decision of loyalty from believers. Evangelization is therefore a change of belonging — a transition from participation in structures serving powers foreign to God to participation in the one common life of Christ.

1.6 5. Szatan w niewątpliwie autentycznych listach Pawła

Although Paul uses abstract concepts such as "principalities and powers," he does not abandon the personalization of the opponent. Satan appears in his letters as an intelligent, acting adversary whose presence interprets concrete historical and pastoral events.

1.6.1 5.1. Przeszkadza misji

In 1 Tes 2,18 Paul states: "We wanted to come to you — especially I, Paul, once and again — but Satan hindered us." The text does not specify in what way this hindrance occurred: it might have been persecutions, political circumstances, illness, matters of logistics, or actions of opponents. Paul, however, interprets these historical impediments also on the plane of spiritual conflict — he indicates that behind temporal events stands a spiritual antagonist interfering with the missionary work.

1.6.2 5.2. Kusi

In 1 Tes 3,5 Satan appears as "the tempter" — ho peirázōn. A similar tension occurs in 1 Kor 7,5, where lack of self-control can become an occasion that the "adversary may exploit." Here Paul emphasizes human moral responsibility: temptation is not compulsion; Satan tempts but does not coerce — the moral response remains within human responsibility.

1.6.3 5.3. Usiłuje przechytrzyć wspólnotę

In 2 Kor 2,11 Paul warns against the "schemes" of Satan in the context of lack of forgiveness. Demonic activity does not need to manifest only through spectacular extraordinary phenomena; it becomes equally effective by acting against the unity of the community: hardness of heart, refusal of reconciliation, the breaking of relationships. In this sense "outwitting" consists in subtly sowing attitudes that weaken the Church from within.

1.6.4 5.4. Zaślepia umysł

In a classic ecclesial formulation Paul admonishes: "The god of this age has blinded the minds of unbelievers, so that the light of the gospel of the glory of Christ, who is the image of God, should not shine on them" (2 Kor 4,4). "The god of this age" is not identified with the true God nor presented as a coequal opponent of the Creator; rather he is a usurper acting within the limits of a passing aeon. The antithesis to this blindness is not esoteric knowledge but the light of the Gospel. Paul recalls the image of creation: God who said, "Let light shine out of darkness," has shone in the hearts of believers (2 Kor 4,6). Evangelization here acquires the dimension of liberation of intellect and conscience from the dominion of falsehood — a cognitive and moral transformation that unveils the glory of Christ as the only true light.

1.6.5 5.5. Podszywa się pod dobro

Paul does not confine the image of evil to that which is openly repulsive; he warns that "even Satan disguises himself as an angel of light" (2 Kor 11,14). Evil can therefore take the form of the appearance of good: religious exaltation, apparent apostolic authority, spiritual knowledge, moral perfection, or even extraordinary revelations. Consequently, the criterion of discernment cannot be based solely on the extraordinariness of an experience but must refer to conformity with the Gospel of the crucified Christ. Only by this measure can one distinguish true action of the Spirit from demonic imitation.

1.7 6. „Władcy tego wieku" — 1 Kor 2,6–8

In 1 Cor 2 Paul states that "the rulers of this age" did not recognize God's wisdom: "If they had understood it, they would not have crucified the Lord of glory." This statement opens space for various readings and requires interpretive caution. At least three basic interpretations are possible:

1. Human rulers: referring to political and religious leaders who exercised jurisdiction over the act of crucifixion — real, historical responsibility of people whose decisions led to Jesus' death.
2. Demonic powers: the text may refer to spiritual principalities operating through or behind human agents — supernatural beings that manipulated human structures to bring about the cross.
3. Rulership as such: understood more broadly as a system of power, an order of forces (archē/exousía) prevailing in the world that did not perceive in the cross the measure of God's wisdom — a more abstract and structural notion, encompassing both human institutions and spiritual orders.

Paul does not give a unequivocal, systematic answer: the context determines which of these possibilities should be applied. In any case, the emphasis falls on the mystery of the crucifixion as the revelation of "God's wisdom" contrary to the common expectations and hierarchies of this world. The Christological center determines the interpretation: it is not about enumerating demonic beings but about demonstrating that the cross exposes and overcomes the powers that oppose God.

Bibliography

- Christopher Forbes, Paul's Principalities and Powers

2 Kontynuacja: „żywioły świata", zwierzchności i wolność — stoicheîa i moce w myśli Pawła

An integral interpretation — that historical authorities and cosmic powers constitute two levels of the same rebellion — remains one of the most convincing perspectives when reading Pauline demonology. There is, however, no full consensus: the newest overview of research confirms the endurance of all three

positions (M. B. Evanson, The Rulers of This Age (1 Cor 2.6–8)). An integral interpretation best fits Paul's dynamics: the empire, local authority, religious leadership, sin, and spiritual powers are not identical but can cooperate; spiritual evil is realized in the decisions of people and institutions. The cross becomes here a trap set for the very logic of evil: rulers kill the Messiah, but by His death their destruction begins. God's wisdom wins not by greater force but by reversing the effects of violence.

2.1 7. „Żywioły świata" — zniewolenie przez stoicheîa

2.1.1 7.1 Problem znaczenia

The phrase ta stoicheîa tou kósmou appears in Ga 4,3.9 and Col 2,8.20 and can mean very different things depending on the context. Possible meanings include:

- the material elements of the cosmos: earth, water, air, and fire;
- heavenly bodies regulating the calendar;
- astral spirits;
- basic principles of religion;
- elementary instruction;
- the entire pre-Christian order of the world.

Lexical studies clearly show that the meaning of stoicheîa is strongly context-dependent and one cannot automatically translate the term as "spirits of the elements." A semantic study of the term in concrete Pauline contexts is necessary.

2.1.2 7.2 Ga 4,3–11

In Ga 4,3.9 Paul states that people were "in slavery under the elemental principles of the world" and accuses the Galatians: "How can you return again to those weak and miserable elements, to which you desire again to be in bondage? You observe days and months and seasons and years." An astrological-calendar background is possible but not certain; Paul may be speaking more broadly about religious systems ordering life according to days, cycles, and regulations. The most important thing is the function of the text: the stoicheîa belong to the order of immaturity and slavery. Christ came so that man would receive liberation framed in the following saving consequences:

- redemption;
- adopted sonship;
- the Spirit of the Son;
- the ability to cry "Abba, Father";
- the status of heir instead of slave.

The antithesis to cosmic determinism is therefore not an autonomous "I," but the sonly relationship with God. Paul does not say: "no one rules over you, you are masters of your fate." He says: "You are not the property of anonymous forces because you belong to the Father through the Son and live in the Spirit."

2.2 8. Zwierzchności pokonane: „już" i „jeszcze nie"

Pauline perspective on powers captures the tension between the already-realized manifestation of Christ's rule and the still-persisting resistance of those powers. This tension permeates statements about victory over principalities and powers.

2.2.1 8.1 Zwycięstwo przyszłe — 1 Kor 15,24–28

In the authentic First Corinthians Paul teaches that at the end Christ "will hand over the kingdom to God the Father and will abolish all rule and all authority and power." The verb katargéō means to render ineffective, to nullify, to annul the activity. In 1 Cor 15 the complete annihilation of hostile powers still belongs to the future; the definitive defeat is eschatological. The last enemy is death. This is extremely important: Pauline "powers" include not only personal spirits. In the Letter to the Romans sin and death behave like tyrants: sin "reigns," death "rules," man is "sold" under the power of sin, and creation is in "bondage to decay." Paul's demonology thus passes into anthropology, history, and soteriology: personal evil, structural evil, and existential evil intersect, though they should not be identified.

2.2.2 8.2 Zwycięstwo dokonane — Kol 2,15

Colossians declares that Christ "disarmed the rulers and authorities, making a public spectacle of them, triumphing over them in it/through the cross." The image comes from the military language of triumph: that which in Rome's eyes was public humiliation (the cross) is shown as Christ's triumphal procession over the powers. The interpretation of this text, however, requires two caveats: (1) the authorship of Colossians is disputed — some scholars regard the letter as Pauline, others as testimony of his school; (2) we do not know precisely whether "the rulers" stand for hostile powers, cosmic guardians of the Law, astral beings, or a broad category of spiritual authorities. Regardless of the solution to these questions, the letter develops genuinely Pauline logic: in Christ all powers lose the right to absolute dominion.

2.2.3 8.3 List do Efezjan

In Eph 1,20–23 Christ is exalted "above all rule and authority and power and dominion, and above every name that is named, not only in this age but also in the one to come." Yet in Eph 6,12 the community experiences a struggle "not against flesh and blood, but against principalities, against powers, against the rulers of the darkness of this world, against spiritual hosts of wickedness in the heavenly places." The tension here is intentional: Christ already reigns over the powers, the Church still experiences their resistance, and the struggle does not consist in violence against people. Victory is realized through truth, righteousness, the gospel of peace, faith, salvation, the word of God, and prayer. This is not a call to seek demons in specific opponents: the sentence "we do not wrestle against flesh and blood" forbids demonizing the human person.

2.3 9. Czy Paweł głosi wyzwolenie z lęku przed demonami?

The assertion that Paul proclaims liberation from fear of demons is theologically correct but exegetically requires careful differentiation of contexts and meanings.

2.3.1 9.1 Rz 8,15

In Rom 8,15 we read: "You did not receive a spirit of slavery to fall back into fear, but you have received the Spirit of adoption as sons." The immediate context is not fear of demons but a contrast: flesh and Spirit, slavery and sonship, death and life, condemnation and justification. One should therefore not paraphrase Rom 8,15 as if Paul were writing exclusively about fear of spirits. At the same time the chapter's final culmination includes cosmic realities: "neither angels, nor principalities, nor things present, nor things to come, nor powers… will be able to separate us from the love of God" (Rz 8,38–39). Paul does not promise that powers do not exist; he proclaims that they do not have the capacity to separate the believer from God.

2.3.2 9.2 Wolność nie oznacza lekceważenia

Paul rejects two extremes: religious panic (according to which every thing, food, day, or spiritual force would determine a person's fate) and rationalist recklessness (according to which, since some idol is "nothing," one can participate in its cult without restriction). Christian freedom is vigilant freedom: it is not afraid of created things, but it does not toy with idolatry.

2.4 10. Jak Paweł radykalnie zmienia status „mocy"

Paul's revolution regarding the concept of "powers" includes at least three fundamental shifts: from deities to creatures, from intermediaries to superfluous realities, and from rulers of fate to limited powers.

2.4.1 10.1 Z bóstw stają się stworzeniami

In Col 1,16 thrones, dominions, principalities, and powers were created "through Christ and for Christ." Even if some of them became hostile, they are not primordial or divine beings. Paul does not teach metaphysical dualism: Satan is not a second god.

2.4.2 10.2 Z pośredników stają się rzeczywistościami zbędnymi

In Platonic and popular religiosity daimones could mediate between gods and humans. Paul, however, proclaims direct sonship in the Spirit and the unique mediation of Christ. The believer does not need:

- an astral patron;
- a guardian spirit securing fate;
- a magical password;
- secret knowledge of the names of powers;
- a ritual system of gaining access to God.

Through Christ the believer has direct access to the Father.

2.4.3 10.3 Z rządców losu stają się mocami ograniczonymi

Paul does not develop a philosophical theory of destiny, but his Gospel destroys the basis of fatalism. Neither the past, nor the future, nor life, nor death, nor any cosmic power can annul God's faithfulness. The believer's fate is not written in the stars but hidden in relation to Christ.

Bibliography

- M. B. Evanson, The Rulers of This Age (1 Cor 2.6–8).

2.5 10. Paweł wobec mocy: od kultu do chrystologicznego centrum

2.5.1 10.4 Z przedmiotu kultu stają się przedmiotem sądu

From the Pauline perspective powers cannot receive latreía, offerings, or cultic communion; even heavenly beings of good intentions cannot occupy the place of B

The mentioned prohibitions do not mean a denial of the existence of invisible beings inhabiting the world, but emphasize their marginal status with respect to the sovereignty of God. This is precisely the function of the eschatological nodal framing: every "knee of heavenly, earthly, and under-the-earth beings" bows before Jesus (Flp 2,10) — not in order to endorse their cult, but to display the final judgment and the subjection of all powers to Christ.

2.5.2 10.5 From apparent victors they become defeated

The cross discloses the paradox present in the action of the powers: they are capable of accusation, violence, inducing sin and leading to death; they use death as an instrument aimed against Christ; God, however,

is able to make the death of Christ an instrument of reconciliation; the resurrection in turn nullifies their ultimate weapon. This can be presented in the following points:

- the powers operate by accusation, violence, sin and death;
- they use death against Christ;
- God makes the death of Christ an instrument of reconciliation;
- the resurrection nullifies their ultimate weapon.

Christ's victory is therefore not merely "stronger magic"; it signifies a change in the very order of reality. In this sense the powers that seemed victorious ultimately become defeated — their rule has been fundamentally broken by the cross and the resurrection, although they can still tempt, deceive, hinder and persecute until their complete eschatological annihilation.

2.6 11. Paul does not replace pagan magic with "Christian magic"

One of the key conclusions formulated by Paul is negative: we are not dealing here with the transmission of a secret spiritual technique nor with the transfer of pagan practices into a new religious option. The Apostle does not hand over to the communities:

- secret names of demons;
- classifications of their ranks;
- technical spells;
- formulas guaranteeing an automatic effect;
- objects possessing autonomous power;
- knowledge of hours or astral configurations.

His answer has a different structure and character. Instead of "spiritual technology" he proposes elements that reorient human existence toward a different order of belonging and communion: the proclamation of Christ; baptism as a change of belonging; the Eucharist as communion with the Lord; the indwelling of the Spirit; prayer; faith; truth; forgiveness; the unity of the community; love; endurance in suffering; the hope of the resurrection. This catalogue is not a magical catalogue but a theological and ecclesiological one: it indicates the means of grace that lead the faithful from a state of subjection to the powers into a state of participation in the reign of Christ.

It is no accident that in Paul's letters we rarely find accounts of exorcisms comparable to those in the Gospels. The Apostle is more concerned with the permanent transfer of a person from the dominion of sin, death and the "present evil age" to the dominion of Christ than with a description of spectacular confrontations with spirits. For Paul what matters more is the transformation of belonging and existential condition than the technique of ritual expulsion.

2.7 12. Paul's demonology has a social and ethical dimension

Hostile powers show their activity not only through overt cultic practices. They also manifest effectively in social and ethical forms that mutually benefit and reinforce structures of injustice. Among these one can mention, inter alia:

- idolatry;
- violence;
- divisions;
- deceit;

- pride;
- debauched exploitation of the body;
- refusal to forgive;
- false apostleship;
- oppression;
- fear of death;
- systems demanding absolute obedience.

This does not mean, however, that every unjust institution is literally "a demon"; such an identification would be a simplification and a hermeneutical abuse. Rather, we can speak of the cooperation of levels — spiritual, social and ideological — within systems that sustain power and bondage. The Gospel interrupts this circuit: through truth, new obedience and the formation of a community in which the previous divisions should not hold — between Jew and Greek, slave and free, male and female — the Church is to appear as a new space of liberation and unity.

2.8 13. What needs to be corrected in the original thesis?

Analysis of earlier theses concerning the presence of daimones in the world of Paul's first addressees requires correction and nuancing. Below the main formulated assertions are discussed along with an evaluation.

2.8.1 „Świat był gęsto zaludniony przez daimones"

This statement is apt as a cultural image, provided several caveats are observed: the ancient concept daímōn had a broader spectrum of meanings than the later fixed Christian "demon"; religious beliefs did not form a single, centralized and coherent system; not every invisible being was necessarily regarded as evil. The statement, however, does well to convey the cultural density of references to invisible beings in the everyday and religious life of communities.

2.8.2 „Wiara w duchy rządzące losem była powszechna"

Generally probable as a broad cultural generalization, but too sweeping when applied to all inhabitants of Ephesus, Corinth or Colossae without internal distinctions. A better formulation is: the conviction that human life was subject to the influence of gods, spirits, heavenly bodies and invisible powers was widely disseminated in the world of Paul's addressees.

2.8.3 „Paweł nie neguje ich istnienia"

This statement is accurate if it concerns Satan, demons and certain powers; it is, however, unjustified if it would extend to the divine status of pagan gods. Paul at the same time asserts that an idol "is nothing" as a deity; that the act of idolatry is not spiritually neutral; and that behind pagan cult there may hide communion with demons. Thus Paul does not deny the existence of invisible powers, but he strips pagan gods of their ontological sovereignty.

2.8.4 „Są to pokonane potęgi"

This understanding is essentially correct, provided the eschatological tension is maintained. In Christ their rule has been fundamentally broken; it has not yet been fully annihilated. The powers can still tempt, deceive, hinder and persecute. Full annihilation will occur only in the final dimension of history; the last enemy to be defeated will be death.

2.8.5 „Usiłują utrzymać człowieka w niewoli lęku”

Theologically accurate but incomplete. The powers keep people in bondage not only through fear, but also through desire, pride, false wisdom, idolatry, violence, accusation, ignorance, religious manipulation, sin and death. Such an expanded catalogue better renders the complex way in which the powers build and reproduce bondage.

2.9 Theological synthesis

Paul truly evangelizes in dialogue with ancient demonology, but this dialogue has the character of a confrontational reinterpretation. He does not tell pagans: “Your map of the spiritual world is correct; you only need to add Jesus to it.” Rather he says: “In the light of the death and resurrection of Jesus your entire map must be redrawn.” In practice this means that pagan gods lose divine status; daimones cease to be legitimate mediators; the stars, elements and cycles of time cannot determine the human person; rulers and authorities prove to be created and limited; Satan is dangerous but not sovereign; sin and death are tyrants, but their rule has been broken.

The Christological center of Paul’s message is therefore formulated not as a denial of the existence of demons nor as a triumphalist proclamation of their total disappearance, but as an affirmation of the person and work of Jesus Christ: “Jesus Christ is Lord, and no name, no power, no spirit, no religious system, no cosmic element, no sin and not even death itself can claim the final right over the human who belongs to Christ.” Therefore Paul’s deepest response to ancient demonology is not an alternative demonology, but christology: he does not expand catalogues of powers, but deprives them of fascination. Paul’s Gospel turns the gaze from invisible opponents to the One who, through the cross, the resurrection and the gift of the Spirit, brings people out of bondage into sonship.